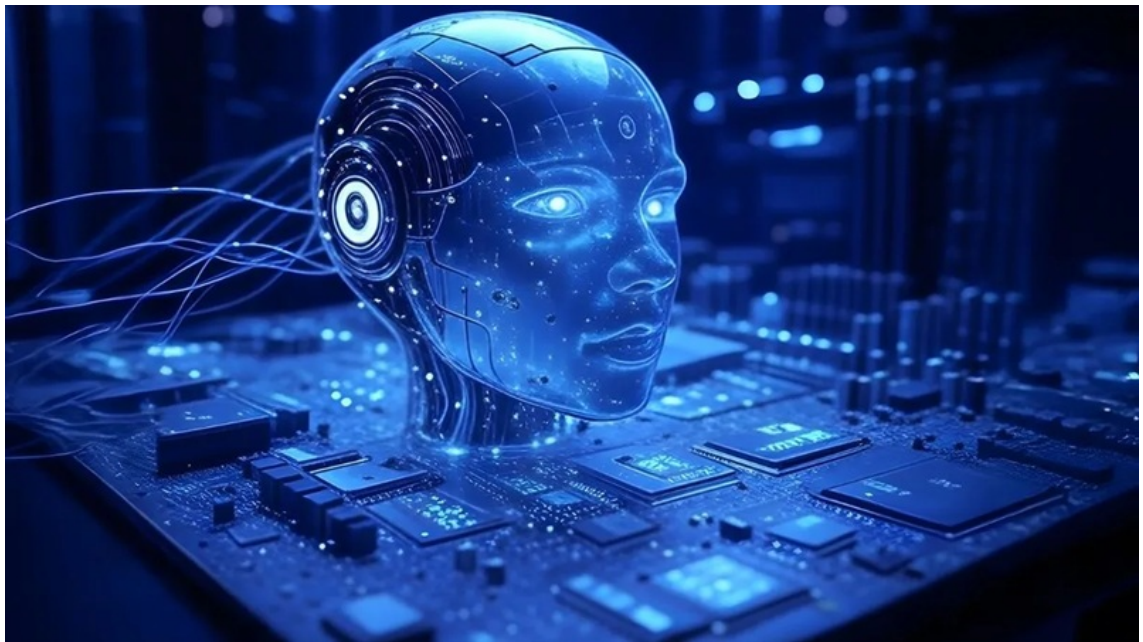

Trí tuệ nhân tạo và tương lai của văn hóa - nghệ thuật

ISSN: 2734-9195 09:25 05/03/2026

Trí tuệ nhân tạo không phải sự thay thế cho sáng tạo con người, mà là một công cụ chuyển hóa. Nếu được định hướng bằng đạo đức và tinh thần bao dung, AI có thể củng cố bảo tồn văn hóa, mở rộng chân trời nghệ thuật và dân chủ hóa cơ hội sáng tạo.

Trong nhiều lĩnh vực trên thế giới, các hệ thống vận hành bằng trí tuệ nhân tạo (AI) đang sáng tác âm nhạc, tạo ra tranh vẽ, phục dựng bản thảo hư hỏng, thậm chí viết và biên tập kịch bản điện ảnh.

Nguồn ảnh: IANS

Mối quan hệ giữa sáng tạo và công nghệ từ trước đến nay vốn mang tính tiến hóa, chứ không phải đối kháng. Từ phát minh máy in của Johannes Gutenberg đến sự ra đời của điện ảnh do Lumière brothers khởi xướng, mỗi bước tiến công nghệ đều làm thay đổi cách con người sản xuất, lưu giữ và thưởng thức nghệ thuật.

Hôm nay, trí tuệ nhân tạo đang đứng ở tuyến đầu của một chuyển dịch mới, đặt ra những câu hỏi sâu sắc, thậm chí gây lo ngại, về quyền tác giả, tính nguyên bản và tương lai của biểu đạt văn hóa.

AI: Thay thế nghệ sĩ hay tái định nghĩa cộng tác sáng tạo?

Những gì từng được xem là “đặc quyền” của trí tưởng tượng con người nay đang được chia sẻ với các thuật toán có khả năng học hỏi từ khối dữ liệu khổng lồ về phong cách, cấu trúc và kỹ thuật nghệ thuật.

Tranh ảnh do AI tạo ra vừa gây kinh ngạc vừa tạo tranh luận. Các hệ thống được huấn luyện trên di sản nghệ thuật nhiều thế kỷ có thể tái hiện phong cách cổ điển hoặc tạo nên những “ngôn ngữ thị giác” hoàn toàn mới. Tuy nhiên, với nhiều nghệ sĩ đương đại, AI không phải đối thủ mà là công cụ, một phần mở rộng của bảng màu sáng tạo.

Giống như nhiếp ảnh từng buộc hội họa phải suy tư lại về chủ nghĩa hiện thực, AI đang khuyến khích nghệ sĩ khám phá những chiều kích mới của trù tượng, thử nghiệm và biểu đạt lai ghép.

Nghệ thuật biểu diễn và điện ảnh: Sự chuyển mình âm thầm

Trong nghệ thuật biểu diễn, AI hỗ trợ phân tích chuyển động phức tạp, gợi ý những diễn giải mới cho cả múa truyền thống lẫn đương đại. Trong âm nhạc, các công cụ học máy có thể sáng tác giao hưởng, phối lại dân ca và giúp nhạc sĩ thử nghiệm cấu trúc hòa âm mới.

Ngành điện ảnh ngày càng sử dụng AI để phân tích kịch bản, dự đoán thị hiếu khán giả và nâng cao hiệu ứng hình ảnh. Tuy nhiên, yếu tố cảm xúc và trải nghiệm sống, điều làm nên chiều sâu nghệ thuật vẫn là miền không thể thay thế của con người.

AI có thể tính toán cấu trúc, nhưng không thể “sống” một ký ức.

Bảo tồn văn hóa: Cơ hội chưa từng có

Một trong những đóng góp hứa hẹn nhất của AI nằm ở lĩnh vực bảo tồn di sản. Nhiều bản thảo mong manh, văn khắc cổ và tác phẩm nghệ thuật đang xuống cấp được số hóa và phục dựng nhờ các hệ thống thông minh.

Hình ảnh được tạo bởi AI

Công cụ AI có thể tái dựng văn bản phai mờ, dịch các ngôn ngữ có nguy cơ biến mất, lập danh mục bộ sưu tập bảo tàng với tốc độ và độ chính xác cao.

Đối với những quốc gia giàu di sản hữu hình và phi vật thể như Việt Nam, đây là cơ hội lớn để gìn giữ ký ức văn hóa cho thế hệ mai sau.

Quyền sở hữu và đạo đức: Thách thức không thể né tránh

Song song với đổi mới là những lo ngại chính đáng. Nhiều hệ thống AI được huấn luyện trên kho dữ liệu tác phẩm sẵn có mà chưa có sự đồng thuận rõ ràng từ tác giả. Nghệ sĩ lo ngại sự pha loãng tính nguyên bản và nguy cơ mất sinh kế.

Do đó, các nhà hoạch định chính sách và tổ chức văn hóa cần xây dựng khung pháp lý cân bằng giữa phát triển công nghệ và bảo vệ quyền sáng tạo. Minh bạch dữ liệu, tiêu chuẩn AI có đạo đức và cơ chế ghi nhận tác quyền rõ ràng sẽ là điều kiện thiết yếu để đảm bảo công bằng.

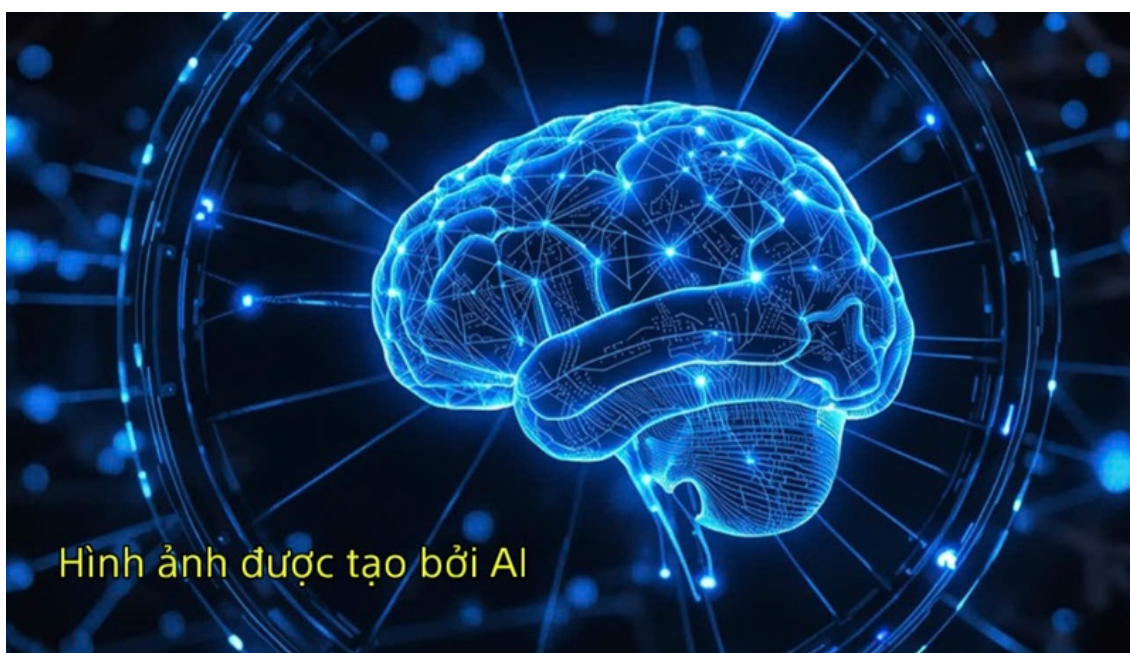
Ở góc nhìn Phật học, đây cũng là câu chuyện về chính mạng, về trách nhiệm và ý thức nhân quả trong hành vi sáng tạo.

Dân chủ hóa sáng tạo - nhưng có thực sự bình đẳng ?

AI có khả năng hạ thấp rào cản kỹ thuật và tài chính. Người trẻ với nguồn lực hạn chế vẫn có thể sáng tác nhạc, thiết kế đồ họa hay làm phim kỹ thuật số nhờ công cụ thông minh. Sự tham gia văn hóa có thể trở nên rộng mở hơn.

Tuy nhiên, nếu thiếu giáo dục kỹ năng số và tiếp cận công nghệ công bằng, khoảng cách số có thể khiến bất bình đẳng gia tăng. Dân chủ hóa không chỉ là cung cấp công cụ, mà còn là trao năng lực và tri thức sử dụng chúng một cách tỉnh thức.

AI định hình thị hiếu: Ai đang dẫn dắt ai?

Hình ảnh được tạo bởi AI

Các thuật toán đề xuất nội dung đang ảnh hưởng mạnh mẽ đến việc công chúng đọc gì, nghe gì, xem gì. Cá nhân hóa đem lại tiện lợi, nhưng cũng có nguy cơ thu hẹp tầm nhìn văn hóa nếu người dùng chỉ được “nuôi dưỡng” trong vùng quen thuộc.

Trách nhiệm giám tuyển trong kỷ nguyên số vì vậy không chỉ thuộc về con người, mà còn phải được tích hợp trong cách thiết kế thuật toán nhằm khuyến khích đa dạng thay vì đồng nhất hóa.

Sáng tạo: Máy móc có thể “tạo ra” không?

Câu hỏi triết học có lẽ là sâu sắc nhất: sáng tạo có phải phẩm tính độc hữu của con người?

Nhiều học giả cho rằng tác phẩm do AI tạo ra thiếu “tính chủ ý”, chiều sâu chủ quan vốn làm nên linh hồn nghệ thuật. Số khác cho rằng sáng tạo đang tiến hóa thành một tiến trình cộng tác giữa trực giác con người và trí tuệ tính toán.

Nếu nhìn từ lăng kính Phật học, mọi pháp đều do duyên sinh. Nghệ thuật cũng vậy. Nó không phải sản phẩm của một “ngã” độc lập, mà là kết quả của vô số điều kiện tương tác. Trong bối cảnh đó, AI có thể được xem như một “duyên” mới trong dòng chảy sáng tạo.

Lựa chọn thuộc về con người

Tương lai của văn hóa - nghệ thuật trong thời đại AI sẽ không do công nghệ quyết định, mà do những lựa chọn tập thể của chúng ta. Nghệ sĩ, kỹ sư, nhà quản lý và nhà giáo dục cần đối thoại liên tục để xây dựng chuẩn mực đạo đức, cải cách chương trình đào tạo và thúc đẩy đổi mới có trách nhiệm.

Lịch sử cho thấy văn hóa luôn có sức bền bỉ. Nó thích nghi, hấp thụ và chuyển hóa trước mọi thay đổi. AI, dù mang tính đột phá, vẫn chỉ là một chương mới trong hành trình dài ấy.

Thách thức thực sự không nằm ở việc chống lại đổi mới, mà ở khả năng định hướng nó bằng trí tuệ và lòng nhân ái.

Trí tuệ nhân tạo không phải sự thay thế cho sáng tạo con người, mà là một công cụ chuyển hóa. Nếu được định hướng bằng đạo đức và tinh thần bao dung, AI có thể củng cố bảo tồn văn hóa, mở rộng chân trời nghệ thuật và dân chủ hóa cơ hội sáng tạo.

Tương lai văn hóa không phụ thuộc vào sức mạnh của máy móc, mà vào hệ giá trị và tầm nhìn mà con người lựa chọn để trao gửi vào chúng.

Tác giả: **Shashank Rai**/Chuyển ngữ và biên tập: **Hoa Mạn**

Nguồn: thestatesman.com